

ÇEVRENİN KORUNMASINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLENME

Dr. Ersan ŞEN*

I- GENEL İZAH

Dünya üzerindeki bütün canlıların yaşabilmesi için gerekli olan ilk şart, sağlıklı ve düzenli bir çevrenin bulunmasıdır. Günümüzde sağlıklı ve düzenli bir çevrenin varlığından bahsetmek mümkün olamamaktadır, çünkü bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi ve neticede izlenen büyük ekonomik kalkınma politikaları ile devamlı çoğalan insan nüfusu ve ihtiyaçları yaşam için bulunması zorunlu olan ekolojik dengeleri bozmuş ve böylece etrafı sorunlar tarafından sarılmış hastalıklı bir çevre ortaya çıkmıştır. Ekolojik dengelerin bozulmaya başladığı bir çevrede canlı kalmanın imkansızlığı ve sağlıklı ve düzenli bir çevrenin hayat için çok önemli olduğunu anlayan insanoğlu, çevreyi oluşturan unsurları korumak ve onları tehdit eden çevre sorunlarına kalıcı çözümler getirmek için çeşitli yollar aramaya başlamıştır.

1970'li yıllara doğru gelindiğinde, çevre sorunlarının hızlı ekonomik büyüme ve nüfus artışından kaynaklandığı fikri ileri sürülmüştür. İleri görüşlü bir İtalyan iktisatçısı ve yöneticisi olan Dr. Aurelio Peccei önderliğinde 30 kişiden oluşan iktisatçılar, sanayiciler bilim adamları, eğitimciler, ulusal ve uluslararası devlet görevlilerince 1968 yılında kurulan Roma Kulübü, bu fikirden hareket etmek suretiyle çevrenin korunması için ekonomik alanda sıfır büyüme politikasının izlenmesi ve nüfus artışının mutlaka önlenmesi gerektiği esaslarını ileri sürmüştür¹.

1972 yılında Stockholm'de Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından düzenlenen Dünya Çevre Sorunları Konferansı'nda ise, çevrenin korunması gerektiğine ve ekonomik kalkınmanın çevre ile uyumlu olmasının zorunluluğuna işaret edilmiştir. Stockholm Konferansı'nda, ekonomik gelişme ve sosyal

ilerlemenin çevrenin korunmasını da dikkate almasının zorunluluğu ifade edilmiştir, çünkü çevrenin korunması, hem insanlığın daha iyi yaşam sürmesini ve hem de ekonomik gelişmenin devamlılığını sağlayacağı görüşü savunulmuştur². Ayrıca Stockholm Konferansı'nda, eğitim ve öğretimin çevre korumadaki önemi vurgulanmış ve bu doğrultuda UNESCO ve BM Çevre Programı (UNEP), 1977 yılında Uluslararası Çevre Eğitimi Konferansı, bu alanda uluslararası işbirliğine duyulan gereksinimi vurgulamak suretiyle UNESCO ve UNEP'e çevre eğitim ve öğretimi uluslararası topluluk içinde de geliştirmesi çağrısında bulunmuştur. UNESCO ve UNEP, Tiflis Konferansı'ndan sonra 1987'de Moskova Kentinde Uluslararası Çevre Eğitim ve Öğretim Kongresi'ni düzenlemişler ve bu konuda 1990'lı yıllarda izlenmesi gereken uluslararası programı belirlemişler ve üye devletlerin çevre eğitim ve öğretimi esasını benimsemesini sağlamışlardır³. Netice olarak Stockholm Konferansı, çevre koruma konusunda uluslararası alanda gerçekleştirilmeye gayret edilen örgütlenmenin temelini oluşturmuş ve insanın doğa karşısındaki tutum ve davranışlarının kesinlikle değişmesi gerektiğini belgelemiştir⁴. Daha sonra 1987 yılında, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun fikri ortaya atılmıştır. Komisyon, sürdürülebilir kalkınmayı, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma olarak tanımlamıştır⁵. Yine son zamanlarda "çevre ekonomisi" adı altında yeni bir fikir ileri sürülmüş ve çevreye zarar vermeyecek, fakat verimliliği düşürmeyecek, hatta tam tersine verimi fazlaştıracak yeni teknolojilerin geliştirilmesi şeklinde ifade edilmiştir⁶.

² Fehmi YAVUZ-Ruşen KELEŞ, Çevre Sorunları, Ankara, 1983, s.21- Kemal GÖRMEZ, Türkiye'de Çevre Politikaları, Ankara, 1991, s.59.

³ Bkz. İbrahim KABOĞLU, Çevre Hakkı, İstanbul, 1992, s.89-90- J.SYMONİDES, "The Human Right to a Clean, Balanced and Protected Environment", Diritti Dell'Uomo Ambiente, La Partecipazione dei Cittadini Alle Decisioni Sulla Tutela Dell'ambiente, Institut International d'Etudes des Droits de l'Homme, Padova, 1990, s.249-252- Nükhet TURGUT, "Environmental Legal Protection and the Persian Gulf, AÜHF Dergisi, s.81-90, Cilt:42, 1991-1992, Sayı:1- 4, Ankara, 1992, s.86.

⁴ Fehmi YAVUZ-Ruşen KELEŞ-Cevat GERAY, Şehircilik, Ankara 1973, s.83-84.

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Ortak Geleceğimiz, Çeviren: Belkıs ÇORAKÇI, TÇSV Yayını, Ankara, 1991.

⁶ Necmettin ÇEPEL, Doğa-Çevre -Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, İstanbul 1992.

* I.Ü.S.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı.

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Dennis L.MEADOWS ve diğerleri, Ekonomik Büyümenin Sınırları, Çeviren: Kemal TOSUN ve diğerleri, İstanbul, 1978-Fehmi YAVUZ, "Fütüroloji (Gelecek Hakkında Düzenli Kurgu ve Roman Kültübü", Prof. Aziz KÖKLÜ'nün Anısına Armağan, AÜSBF Yayını, s.527-544, Ankara, 1984.

çünkü gaye, sağlıklı ve temiz bir çevrede hayata devam edebilmenin sağlanmasıdır¹¹.

Çevre sorunlarının çözümünde devlet politikaları, siyasi tercihler, ekonomik tedbirler ile eğitim ve öğretim rol oynamasına rağmen, kesin çareler de değildir. Çevre korumada bu çarelere ek olarak, çevre konusunda uzmanlaşmış bir örgütlenmenin ve ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemelerin de mutlaka yapılması gerekir. Gerçekten, günümüzde son derece ciddi boyutlara ulaşan çevre sorunları karşısında sadece bireysel faaliyetlerde bulunmak suretiyle çözümler üretilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu nedenle insanoğlu, bir yöreyi, bir bölgeyi, bir ulusu veya tüm Dünya'yı tehdit eden çevre sorunlarını çözmek ve çevre kirliliğini önlemek üzere, gerek ulusal ve gerekse uluslararası alanda çevre konusunda uzman olan örgütler kurmak ve devletler de mevcut idari mekanizmalarının çevre koruma konusundaki görev ve yetkilerini fazılaştırmak suretiyle canlı yaşamının bağlı bulunduğu çevreyi koruma yoluna başvurumaktadırlar. Böylece, varlıklarını topluluk halinde sürdüren insanlar, dayanışmanın ve uzmanlaşmanın verdiği gücün sayesinde çevreye yönelik tehlikeleri ve zararları önlemeyi amaçlamışlardır. Sadece örgütlenmeyi gerçekleştirmek çevre sorunlarının çözümü için yeterli olmayacaktır. Bundan başka, çevrenin korunmasını sağlayacak hukuki düzenlemelerin yapılması ve çevre sorunları ile sorumlularını belirleyecek bir denetim mekanizmasının oluşturulması da gereklidir. İnsanda yaşadığı müddetçe mevcut olan çevreyi kirletme kabiliyeti ve özelliğini en aza indirmek için, ulusal ve uluslararası düzeyde hukukun koyacağı denetim ve önleme mekanizmasını uygulamak suretiyle bir toplumda olması gereken düzen sağlanabilmektedir. Buna ek olarak, hukuk, toplum düzenini sadece düzenin sağlanması maksadıyla değil, öncelikle kişi hak ve hürriyetlerinin korunması için korur ve sağlar. Canlı yaşamının temel kaynağı olan sağlıklı ve

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. AKIN İLKİN-Erdoğan ALKİN, Çevre Sorunları, TOBB Yayın, Ankara, 1991-Çelik ARUOBA, "Çevre Ekonomi, Gelişme Ekonomisi", İnsan Çevre Toplum Yayına Hazırlayan: Ruşen KELEŞ, s.129-146; Ankara, 1992-Kemal TOSUN, Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul, 1990, s.751-770-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Environmental Education in the Light of the Tbilisi Conference, Printed in France, 1980-Mehmet Ata MERMERÇİ, "Sağlık ve Çevre Kirlenmesi: I", Cumhuriyetin Ellinci Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri, s.151-168, İstanbul, 1973-J.H.DALES, Çevre Sorunlarının Hukuki ve Ekonomik Temelleri, Çeviren: İ.Orhan TÜRKÖZ, Ankara, 1993-Alber BİLEN, "Rio de Janeiro Dünya Çevre Zirvesi", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl: 27, Sayı:316, s.16- 17, İstanbul, Haziran 1992.

Müellifler, çevre korumada devlet politikaları ve siyasi tercihler ile eğitim ve öğretimin çok önemli olduğunu açıklamışlardır. Bu fikre göre devlet politikaları ve siyasi tercihler, bir toplumda sürdürülebilir kalkınma, çevre ekonomisi ve nüfus artışı konularındaki çözümlerinin uygulamaya konulmasında en önemli gücü oluşturmaktadır. Çevre konusunda eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması da çevre sorunlarının önlenmesinde ve toplumun çevreye karşı olması gereken duyarlılığının sağlanmasında mutlaka başvurulması lazım olan bir vasıtayı teşkil etmektedir. Çevre sorunlarının halledilmesinde, gerek devlet politikaları ile siyasi tercihlerin ve gerekse eğitim ve öğretim önemi, 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Çevre ve Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Deklarasyonu'nda açıkça kabul edilmiştir⁷. Ülkemizde de 1993 yılında uygulanacak devlet ve hükümet programlarına çevre koruma dahil edilmiş ve bu konuda lüzumlu olan bütün tedbirlere ekonomi ile eğitim ve öğretim alanlarında başvurulacağı belirtilmiştir⁸.

443 sayılı Çevre Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesinde, devlet ve hükümet politikaları ile eğitim ve öğretimin çevre korumaya yönelik olması için gereken çalışmaların yapılmasını Çevre Bakanlığı'na ait görevler arasında saymıştır⁹. Özellikle 2. maddenin 1. bendinde, çevrenin korunması uygulamalarına etkinlik kazandırmak için sürekli bir eğitim ve öğretim programının uygulanmasının, çevre bilincinin geliştirilmesi ve çevre sorunları konusunda gerekli olan kamuoyu araştırmalarının Çevre Bakanlığı tarafından yapılması gerektiği belirtilmiştir. Çevre eğitiminin yoğunlaştırılmak suretiyle çevre bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi, bu konudaki muhaberat (haberleşme) hürriyetinin kullanılması için gerekli temeli oluşturacaktır¹⁰. İnsanoğlu, çevre sorunlarına kalıcı çözümler bulabilmek için ekonomi, nüfus ile eğitim ve öğretim sahalılarında yaptığı çalışmalara sürekli olarak devam etmektedir,

⁷ Bkz. Adalet B.ALADA-Ergun GÜRPINAR-Sevim BUDAK, "Rio Konferansı Üzerine Düşünceler, İÜSBF Dergisi, Yıl:3, Sayı:3-4-5, İstanbul 1993.

⁸ Bkz. 4 Kasım 1992 gün ve 21395 Mükerrer sayılı Resmi Gazete, 1993 Yılı Programı, s.13.

⁹ Bkz.21.08.1991 tarih ve 20967 gün sayılı Resmi Gazete.

¹⁰ İbrahim KABOĞLU, Çevre Hakkı, İstanbul, 1992, a.g.e., s.90.

düzenli bir çevrede yaşama da, insanların vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerinden birisini oluşturur.

II-ÖRGÜTLENMEYE GİRİŞ

İnsanoğlu bir yandan ortaya çıkan çevre sorunlarına çözüm yolları bulmaya çalışırken, diğer taraftan da çevre konusunda örgütlenmeyi sağlamak istemektedir, çünkü günümüzde örgütlenme, bir sorunun halledilmesindeki en önemli güç kaynağı sayılmaktadır. İnsanlar, varlıklarını topluluk halinde ve belirli bir dayanışma içinde daha kolay sürdürürler. Böylece insanlar, gelecek tehlikelere karşı kendilerini ve yaşamı için bağlı olduğu unsurları daha kolay korurlar. Kısaca, insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak, varlıklarını güvence altına almak için, topluluk halinde ve belirli bir işbölümünü gerçekleştirmek suretiyle yaşamayı tercih ederler. İnsanların devamlı çoğalan ihtiyaçlarını karşılamaları, kendi aralarında geliştirdikleri işbölümünü belirli bir düzende ve mümkün olduğu ölçüde eşit ve adil bir şekilde sürdürebilmeleri için, adına genel olarak örgütlenme veya yönetim denilen bir sisteme göre davranmaları gerekir. Yaşadığımız zamanda insanlar, sağlıklı ve düzenli bir çevreye sahip olmak için gerek uluslararası alanda ve gerekse ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde örgütlenme yoluna gitmek suretiyle çevreyi korumak istemektedirler, çünkü çevre, çeşitli ölçülerde ve miktarlarda bir kaynaklar bütünüdür ve bu kaynaklar iyi kullanılmadığı, iyi planlanmadığı ve iyi yönetilmediği takdirde, insanların ve diğer canlıların geleceği tehlikede olacaktır. Belirtmeliyiz ki, çevre sorunları sadece bir ulusun veya bir bölgenin meselesi olmayıp, sınırlar ötesinde ve uluslararası alanda uğraşılması gereken ciddi problemler haline gelmiştir. Bu nedenle insanlar, çevre sorunlarının sadece belirli bir yerin meselesi olmadığını anladıkları için, uluslararası alanda örgütlenme yoluna gitmişler ve buna paralel olarak ulusal sınırlarda da çevreyi korumak için gerekli olan örgütleri kurmaya başlamışlardır¹².

Çevrenin yönetimi ve örgütlenme yoluyla çevreyi korumak, sadece devletler ile uluslararası resmi kuruluşlara değil, Dünya üzerinde yaşayan bütün insanlara ait bir hak olarak kabul edilmelidir, çünkü içinde yaşadığımız çevrenin kaynakları sınırlı, giderek kirlenmekte ve hatta ortadan kalkma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğu göre, bu kaynaklardan yararlanma hakkına sahip olan her insanın toplanma ve örgütlenme yoluyla çevrenin korunmasını sağlama hakkının olduğu

anlaşılacaktır. Zaten 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ve 1953 tarihinde yürürlüğe giren İnsan Hak ve Hürriyetlerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'nin metninde ve ruhunda da, insanların sahip oldukları hak ve hürriyetlerini koruyabilmeleri için biraraya gelmeleri ve örgütlenmeleri öngörülmüştür. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 20. maddesi, herkesin hukuka uygun amaçlar doğrultusunda toplanabileceğini, dernek kurma ve bir derneğe katılma hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir¹³. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinde ise, insanların hukuka uygun menfaatlerini korumak maksadıyla toplanmaları ve sendika gibi örgütleri kurmaları ve buralara katılmaları bir temel hak ve hürriyet olarak gösterilmiştir¹⁴. Uluslararası alanda oldukça önemli olan bu düzenlemelerdeki temel anlayış, insanların hukuken meşru sayılan amaçlarını ve bunlar arasında gösterilen ve yaşamın temel şartı olarak kabul edilen çevreyi korumak için gerekli olan örgütlenmenin sağlanmasıdır. Yine aynı doğrultudaki 1982 Anayasası'nda da, kişilerin hak ve hürriyetlerini korumak ve bu çerçevede yaşamlarının bağlı bulunduğu çevre unsurlarının kirlenmesini önlemek maksadıyla örgütlenmeleri ve toplu halde çalışma yapmaları kabul edilmiştir. 1982 Anayasası'nda, "Toplantı hak ve hürriyetleri" başlığı altında 33. maddede gösterilmiş olan "Dernek kurma hürriyeti" ve 34. maddede gösterilmiş bulunan "Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı" hükümlerinde, insanların örgütlenmek suretiyle menfaatlerini koruyabilecekleri öngörülmüştür. Böylece, Dünya üzerinde yaşayan bütün canlıları yakından ilgilendiren çevre gibi önemli bir konuda, insanların örgütlenmeleri ve buradan aldıkları kuvvet vasıtasıyla çevre sorunlarını çözebilmeleri 1982 Anayasası'nda da kendisini açıkça göstermiştir. Çevre korunmasında örgütlenme, uluslararası alanda devletler tarafından kurulan resmi niteliği haiz kuruluşlar şeklinde olabileceği gibi, değişik devletlerden gelen insanlarca kurulmuş ve resmi niteliği bulunmayan örgütlerde olabilecektir. Devletler tarafından uluslararası alanda kurulan teşkilatlarda ve bunların çevre koruma konusunda yapmış olduğu düzenlemelerdeki en büyük sorun, üye devletlerin bu düzenlemelerden kaynaklanan esasları uygulayıp uygulamadıklarının belirlenmesi ve denetimi meselesidir, çünkü birbirlerine karşı eşit ve bağımsız olan üye devletler, kendilerinin üzerinde egemen bir güç kabul etmemekte ve bu

¹² Halil ÜNLÜ, Yerel Yönetim ve Çevre, İstanbul, 1991, s.15- Peter F.DRUCKER, Yeni Gerçekler, Çeviren: Birtane KARANAKÇI, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992, s.136.

¹³ Bildiri niteliğindeki bu Beyanname, Bakanlar Kurulu Kararı ile 27.05.1948 gün ve 2717 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁴ Türkiye bu Sözleşmeyi, 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanunun 1. maddesi ile onaylamıştır. Bkz.19.03.1954 gün ve 8662 sayılı Resmi Gazete.

nedenle uluslararası alanda kabul edilen çevre korumaya ilişkin tedbirlere ve standartlara uyulmayı sağlayacak bir yönetim de ortada bulunmamaktadır. Dünya çapında bir teşkilat olan Birleşmiş Milletler de, devletlerin egemenlik anlayışının oluşturduğu duvar karşısında etkisiz kalmakta ve üyeleri arasında bulunan güçlü devletleri her alanda olduğu gibi çevre korumada da istediği yöne çekememektedir¹⁵. Bununla birlikte çevre sorunlarının son zamanlarda ciddi boyutlara geldiğini farkedilen devletler, kurdukları uluslararası örgütlerin çevre koruma konusunda karar ve düzenlemelerine uymayı, gerek iç hukuk sistemlerinde yaptıkları ve gerekse uluslararası alanda imzaladıkları sözleşmelerde kabul etmeye başlamışlardır. Örneğin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmak üzere 1957 yılında imzalanan ve 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Sözleşmesi'nde çevrenin korunmasına ilişkin bir hüküm yoktu, çünkü o yıllarda çevre sorunları ciddi boyutlara ulaşmamıştı. Bazı müellifler, Sözleşmenin 2. maddesinde bulunan "yaşam düzeyinin yükseltilmesi" deyiminin anlamını geniş şekilde yorumlamış ve AET'nin çevre korumaya yönelik politikasını bu maddeye dayandırmıştı. Daha sonra, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Senet ile Roma Sözleşmesi'ne çevre koruma konusunda ek hükümler getirilmek suretiyle şimdiki adıyla Avrupa Birliği üyesi devletlere bu alanda çeşitli zorunluluklar yüklenmiştir. Yine 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Sözleşmesi'nde de çevrenin korunması konusundaki yükümlülükler üye devletler tarafından kabul edilmiştir¹⁶.

Ulusal düzeyde ise, egemen güç olarak devlet, çevrenin korunmasına bütün organları vasıtasıyla bizzat karışmaktadır. Özellikle, devlet adına kamu güvenliğini sağlayan ve kamu hizmetlerini yerine getiren idari mekanizmaya çevrenin korunması konusunda önemli yetkiler tanınmıştır. Bir başka ifadeyle

¹⁵ Maria GARNER, "Transnational Alignment of Nongovernmental Organizations for Global Environmental Action", Vanderbilt Journal of Transnational Law, Volume:23, Number:5, by the Vanderbilt University School of Law, Nashville Tennessee, 1991, s.1064-1065.

¹⁶ Rıdvan KARLUK, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, İstanbul 1990, s.159-Türkiye İşverenler Sendikası Kurumu, Sosyal Yönleriyle Avrupa Topluluğu, Ankara, 1989, s.105-Emre GÖNEN, Çevre Sorunları-Avrupa Toplulukları ve Türkiye Politikalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, Ocak 1990, s.29-30-Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Avrupa Topluluğu'nda Çevre Politikaları ve Uygulamaları, İstanbul, Kasım 1990, s.54-56-David HUDGES, Environmental Law, London, 1986, s.101-102.

devlet, yaşadığımız zamanın en önemli sorunlarından birisi olan çevre kirliliğini önleyebilmek için çevre korumacılığını bütün kişi, kurum ve kuruluşlara yaymak istemiş ve ayrıca çevre konusunda uzman olan örgütlenme biçimlerini kurmak zorunda kalmıştır, çünkü bir toplumda iyi bir örgütlenmeyi teşkil etmeden sorunlara kalıcı çözümler bulmak imkansızdır. Türkiye'de, 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının olduğu kabul edilmiş ve çevre korumanın Devletin ve Devlet içinde olan herkesin sorumluluğu altında bulunduğu belirtilmiştir. Bu sorumluluğu ifa edebilmek amacıyla toplum içinde bulunan bütün kişiler, kurum ve kuruluşlar çevre korumada üzerlerine düşeni yapmalı ve özellikle devlet çevreyi daha iyi koruyabilmek için çevre konusunda uzmanlaşmış örgütleri teşkil etmelidir. Buna ek olarak, bilim ve teknik alanda çalışan ve gönüllü olarak kurulmuş bulunan örgütleri de ulusal düzeyde çevrenin korunmasına iştirak eden diğer örgütlenme biçimleri olarak gösterebiliriz.

III-ULUSLARARASI ALANDAKİ ÖRGÜTLENME

A- Genel İzah

Çevre sorunlarının sadece belirli bir yeri değil, bütün Dünya'yı tehdit etmesi ve çevre kirliliğinin sınırlar ötesine yayılması neticesinde, devletler ve kişiler, çevrenin korunması için gerekli olan resmi niteliği bulunan veya bulunmayan çeşitli örgütleri kurmak suretiyle yaşamın temel kaynağını teşkil eden sağlıklı ve düzenli bir çevreyi sağlamak istemektedirler. Çevre sorunlarının herkes bakımından giderek çoğalan önemi, konuya uluslararası düzeyde duyulan ilginin ve çözüm arayışlarının da hızla artmasına neden olmuştur, çünkü, ne devletlerin ve ne de kişilerin diğer devletler ve kişiler ile işbirliği yapmaksızın, yalnız başlarına gösterecekleri gayretlerin çevre sorunlarını halletmeye yetmeyeceği artık anlaşılmıştır¹⁷. Bu nedenle, uluslararası alanda işbirliğini sağlamak suretiyle çevre sorunlarına kesin çözümler bulmaya çalışan örgütler kurulmaya başlanmıştır. Çevre sorunlarının ciddiyetini gün geçtikçe daha iyi anlayan devletler aralarında yaptıkları sözleşmeler vasıtasıyla örgütlenmeyi geliştirmek istemektedirler. Örneğin, 21 Kasım 1990 tarihinde Türkiye'nin de imza koyanların arasında bulunduğu 24 devlet, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), diğer adıyla Paris Şartı'nda kabul edilen bir hükümlerle "Çevrenin korunması bütün ulusların paylaştığı bir sorumluluktur. Bu alandaki ulusal ve

¹⁷ Fevzi ALTUĞ, Çevre Sorunları, Bursa, 1990, s.66-Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.74.

bölgesel çabaları desteklerken, daha geniş düzeyde ortak hareket etme acil ihtiyacı nazarı dikkate alınmalıdır." ilke ve taahhüdünü kabul etmişlerdir.

Günümüzde uluslararası alanda çevre sorunları ile uğraşan örgütlerin çoğu sadece çevreyi korumak gayesi için kurulmamış ve hatta başka hedefler için kurulmuş bulunmalarına rağmen, uluslararası düzeyde çevrenin korunması konusunda önemli rol oynamaktadırlar. Bunun en belirgin örneklerini, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği oluşturmaktadır¹⁸. Her iki örgüt, sahip oldukları önem ve uluslararası alandaki etkinlikleri nedeniyle çevre sorunlarının çözümüne yönelik ciddi çalışmalar yapmakta ve devletlerarasında kurulan resmi niteliği haiz kuruluşlar olması nedeniyle üye devletler tesir edecek ve hatta onları uymaya zorlayacak nitelikte kararlar alabilmektedirler. Ayrıca, devletler ve resmi niteliği olan teşkilatlar tarafından uluslararası alanda kurulan ve sadece çevrenin korunması gayesi için çalışan kuruluşlar da mevcuttur. Bu örgütler, kültürel değerlerin korunması, denizde yaşayan canlıların avlanmasına yönelik esasların belirlenmesi ve toprakların çölleşmesinin önlenmesi gibi çevrenin korunmasına yönelik özel alanlarda faaliyetler göstermektedirler¹⁹. Bundan başka, çevre sorunlarına uluslararası düzeyde çözümler bulabilmek için kurulan ve resmi niteliği bulunmayan, yani devletler dışında oluşturulan örgütler vardır. Resmi nitelikleri olmamasına rağmen, uluslararası alanda çevre korumaya yönelik faaliyetlere önemli ölçüde katılan ve son zamanlarda devletler ve uluslararası resmi kuruluşlar ile işbirliği yapan bu örgütlerde, Bilimsel Birlikler Uluslararası Konseyi (ICSU), Doğa ve Doğal Zenginliklerin Korunmasında Uluslararası Birlik (IUCN) ve Dünya Arkadaşları (Friends of the Earth) gibi kuruluşları örnek olarak verebiliriz²⁰. Çevrenin korunmasında devletler ve insanlar arasındaki işbirliğini geliştiren, pekiştiren etkinlikler uluslararası örgütler vasıtasıyla başlatılmış ve halen yürütülmektedir, çünkü devletler ve insanlar, çevre koruma konusunda yalnız başına yapılacak çalışmaların kısır neticeler doğuracağını anlamıştır. Bu nedenle, Dünya'nın neresinde olursa olsun çevreye verilen ciddi boyutlardaki zararın herkesin sorunu olduğunu ve bütün canlıların yaşamını tehdit ettiğini kabul eden devletler ve insanlar, uluslararası alanda işbirliğini sağlamaya yönelik ve kurumsal yapıları çevrenin korunmasını

hedefleyen örgütlenmeyi başlatmışlardır. Devletlerin egemenlik ve bağımsızlık anlayışlarından taviz vermemesi ve menfaatlerine ters düşen konularda uluslararası örgütlerin kararlarına uymaması gibi menfi durumlar eleştirilere neden olmakla birlikte uluslararası örgütlerin çevre korumada gösterdikleri çabayı da takdir etmek ve bu örgütlerin daha fazla güç kazanmasını sağlamaya çalışmak kanaatimizce yapıcı bir yaklaşım olacaktır.

Netice olarak, uluslararası örgütleri resmi niteliği olan ve resmi niteliği olmayan örgütler şeklinde ikiye ayırmak gerekir. Devletler tarafından kurulan teşkilatları ve bu teşkilatların oluşturduğu örgütleri resmi niteliği olan örgütler ve bunlar dışında kalan ve kişiler tarafından çevre korunması gayesi içine alarak kurulan örgütleri de resmi niteliği olmayan diğer adıyla gönüllü örgütler olarak ifade etmek doğru olacaktır. Makalemizde bu ikili ayrımı yapmaksızın, sadece çevrenin korunmasında önemli yer tutan bazı resmi niteliği olan örgütlerden ve onların çevreyi koruma çalışmalarından bahsetmek suretiyle genel açıklamalar yapmayı tercih ettik, çünkü çevrenin korunması konusundaki uluslararası örgütlenme dahi tek başına bir tez konusu oluşturmaya yetecek genişliktedir.

B- Birleşmiş Milletler Teşkilatı

Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Dünya üzerinde barış ve güvenlik isteyen devletler tarafından 1945 yılında kurulmuştur. Teşkilat, kuruluşundan itibaren bütün insanlığı ve hatta canlı alemi ilgilendiren meseleler üzerinde çözümler bulmaya çalışmış ve günümüzde uluslararası alanda faaliyet gösteren en önemli örgüt haline gelmiştir²¹. Teşkilat, yaşamın temel kaynağı olan çevrenin korunması konusunda da seyirci kalmamış ve bünyesinde kurduğu Ekonomik ve Sosyal Meseleler Konseyi (ECOSOC) vasıtasıyla çevre sorunlarının çözümü için çareler bulmaya çalışmış ve halen çalışmaktadır²².

Teşkilat, 1970'li yıllara gelindiğinde kendisi iyice hissettiren çevre sorunlarının gerekliliğini daha iyi anlamıştır. Teşkilat bünyesinde bulunan uzmanlık kuruluşlarından birisi olan Birleşmiş Milletler Eğitim ve Öğretim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO) tarafından 1968 yılında Paris kentinde düzenlenen "İnsan ve Çevresi" konulu Kongre, çevrenin korunması alanında başlatılan ilk ciddi çalışmalardan birisi olarak kendisini göstermektedir²³. Dünya kamuoyunda çevre

18. Engin URAL, "Çevre Alanında Uluslararası Gelişmeler", Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, s.67-75, Ankara, 1991, s.67-Lynton Keith CALDWELL, International Environmental Law Policy, North Carolina, 1984, s.83.

19. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.83.

20. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.96-97.

21. M.N. SHAW, International Law, Cambridge, 1991, s.748-749.

22. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.88.

23. Fevzi ALTUG, a.g.e., s.66.

bilinci oluşturmak ve eğitim ve öğretimin bu açıdan önemini ortaya koymak amacıyla düzenlenmiş olan 1968 tarihli Paris Kongresi'sini müteakiben 5 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı toplanmış ve bu Konferansa aralarında Türkiye'nin bulunduğu 100'den fazla devlet katılmıştır²⁴.

Konferans sonunda yayımlanan bildiride, insan ve çevre ilişkilerine, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, devletlerin iktisadi gelişme sorunlarına, hayat şartlarının geliştirilmesine, uluslararası alanda çevrenin korunması için gerek duyulan işbirliği ve dayanışmasının önemine işaret edilmiştir. Konferans Bildirisi'nin 2. maddesi, çevrenin korunmasını bütün insanlığın esenliği ile ekonomik gelişmesinin temel unsuru saymış ve çevre korumasının bütün devletlerin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir²⁵. Stockholm Konferansı, buraya katılan devletlerin çevreye ilişkin hukuki düzenlemeleri ve çevre koruma konusundaki örgütlenmeleri üzerinde çok etkili olmuş ve hatta dönüm noktasını teşkil etmiştir. Stockholm Konferansı'nın etkisiyle Türkiye'de de 1978 yılında Çevre Müsteşarlığı oluşturulmuş, 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde çevreye ilişkin açık hüküm konulmuş, 1983 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu yapılmış, Çevre Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra çevreye ilişkin yeni hukuki düzenlemelere yer verilmiş ve 1991 yılında da sadece çevrenin korunması ile meşgul olan Çevre Bakanlığı kurulmuştur²⁶. Netice olarak Stockholm Bildirisi'nde, insanların sağlık ve temiz bir çevrede yaşama hakkının olduğu ve bunu temin etmek için alınması zorunlu olan tedbirlere mutlaka başvurulması gerektiği genel bir ifade kullanılmak suretiyle 100'ü aşkın devletin katıldığı bir toplantıda ilk defa²⁷.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı, 1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı'nın hemen ardından ve aynı yılda sadece çevrenin korunması ile meşgul olacak Birleşmiş

Milletler Çevre Programı'nı (UNEP) kurmuştur. UNEP, çevre sorunlarının giderilmesi, çevre sağlığı şartlarının geliştirilmesi için gerekli olan yardım, eğitim ve araştırma çalışmaları yapmakta ve kendisine bağlı bulunan Çevre Fonu (Environmental Found) vasıtasıyla çevrenin korunmasını sağlamayı hedefleyen çalışmaları desteklemektedir. Ayrıca UNEP, uluslararası alanda çevreyi ilgilendiren haber ve bilgilerin yayılmasını ve çevrenin korunması konusunda yapılan planların uygulanmasını da sağlamaya çalışmakta ve yardımcı olmaktadır²⁸.

1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı'nın somut bir ürünü olarak kurulan UNEP tarafından, 1974 yılında özellikle Akdeniz'e yönelik olmak üzere bir "Bölgesel Denizler Programı" başlatılmak suretiyle Bölgesel Denizler Programı Faaliyet Merkezi oluşturulmuştur. Akdeniz Eylem Planı ise, Türkiye'yi de yakından ilgilendiren eylem programlarından ilkinin oluşturmaktadır. Genel olarak bu plan, ilgili tüm devletlerin ortak bir sorumluluk ve birlikte hareket etmeleri suretiyle Akdeniz'in ekolojik dengesinin korunması ve çevre kirliliğine neden olmadan bölgenin geliştirilmesi amacına yöneliktir. Bu amaçları sağlamak için hazırlanan ve 12 Şubat 1978 tarihinde yürürlüğe giren Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi ise, Akdeniz'in ve geniş alanda da çevrenin korunması için uluslararası tedbirleri ve işbirliğini öngören ve bu konuda bağhyıcı hükümler içeren çok önemli bir hukuki belge olarak nitelendirilmiştir²⁹.

1980'li yılların ortalarında ise, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın isteği neticesinde hemen hemen Dünya devletlerinden gelen uzmanların bağımsız bir kurul şeklinde oluşturduğu Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporu, uluslararası alanda çevre koruma konusunda gerçekleştirilen önemli bir çalışma olarak gösterebiliriz³⁰. Bu çalışmada, toplumlardaki kalkınmanın çevre ile uyumlu olması ve çevre korumanın sağlanması ve gelecek nesillere temiz ve düzenli bir çevre bırakılması için devletlerin izlediği ekonomi politikalarının sürdürülebilir kalkınmanın esası altında uygulanması gerektiği kabul edilmiştir. Böylece, mevcut kaynakların bugünkü ihtiyaçlara yetmesini sağlarken gelecek nesillerinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabile

24 Can. HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", İnsan Çevre Toplum adlı kitabın 283. ile 294. sayfeleri arasında, Yayına Hazırlayan: Ruşen KELEŞ, Ankara, 1992, s.287-288; Fevzi ALTUĞ, a.g.e., s.67-Engin URAL, "Çevre Alanında Uluslararası Gelişmeler", a.g.e., s.67-68; Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, Ankara, 1990, s.428-Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.74.

25 Can. HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.289-290.

26 Adalet B.ALADA-Ergun GÜRPINAR, Sevim BUDAK, a.g.e., s.94.

27 Geoffrey PALMER, "New Ways to Make International Environmental Law", American Journal of International Law, Vol.86, No:2, Washington, April 1992, s.266.

28 Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, a.g.e., s.428-Maria GARNER, a.g.e., s.1065-Engin URAL, "Çevre Konusunda Uluslararası Gelişmeler", a.g.e., s.67-Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s:89-Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.74.

29 Fevzi ALTUĞ, a.g.e., s.51-54.

30 Bkz.Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, a.g.e.

imkanının ellerinden alınmaması fikri ortaya konulmuştur³¹.

Aralık 1989'da Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın çevrenin korunması konusunda Rio Konferansı'nın (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı) düzenlenmesine ilişkin aldığı 44/228 numaralı kararında, üye devletler karşı karşıya olunan çevre sorunlarını genel karakterinin, yani iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi, sınırların ötesinde gerçekleşen hava ve su kirliliği, okyanus ve denizlerin kirlenmesi gibi önemli çevre sorunlarının, bütün devletlerin katılımı ve her düzeyde eylemi gerekli kıldığı üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Türkiye'nin de katıldığı çevre koruma konusunda Dünya Zirvesi' olma özelliğini taşıyan Rio Konferansı 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında yapılmış ve nitelikle Çevre ve Kalkınma üzerine Rio Deklarasyonu yayınlanmıştır. Çevre hukukunun gelişmesini sağlayacak olan Rio Deklarasyonu'na göre, imza koyan devletler, çevrenin korunması konusunda etkili ve birbirine benzeyen hukuki düzenlemeler yapmayı bir ilke olarak taahhüt etmişlerdir. Yine bu Deklarasyona göre, çevre konusunda uzman olan örgütleri kurmak ve yaygınlaştırmak suretiyle çevrenin daha iyi korunması sağlamak gerektiği fikri ileri sürülmüştür. Çevrenin korunması konusunda oldukça mühim önerilerin yapıldığı Rio Konferansı neticeleri itibarıyla hukuki yönden bağlayıcı olmasa da bütün Dünya devletlerinin geç de olsa farkına varabildikleri çevreye yönelik tehlikelere karşı biçimlenmelerini sağlayan önemli bir faaliyet olarak kendisini göstermiştir³².

Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından oluşturulan bazı özel uzmanlık programları ve kuruluşları çevre sorunlarının çözümünde devamlı çalışmalar yapmaktadırlar. Teşkilat sisteminde, çevreye bağlı meseleler üzerinde faaliyet gösteren en önemli uzmanlık organları UNEP ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) olmaktadır³³. UNEP ve UNDP, çevrenin korunması konusunda, hem kamuoyu oluşturma ve hem de devletlerin ve özellikle ekonomik bakımından zayıf devletlerin çevre projelerini uygulamalarını ve çevre ile uyumlu kalkınma politikaları izlemelerini sağlamaya çalışan kuruluşlar olarak kendilerini göstermektedirler³⁴. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda bulunan özel uzmanlık

kuruluşlarından bazıları da çevrenin korunması konusunda doğrudan doğruya çalışmalar yapmaktadırlar. Gıda ve Tarım Örgütü'nü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü'nü (ILO), Uluslararası Deniz Örgütü'nü (IMO), UNESCO'yu, Dünya Sağlık Örgütü'nü (WHO), Dünya Meteoroloji Örgütü'nü (WMO), Dünya Bankası'nı (IBRD) ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Örgütü'nü (HABITAT) çevre korunması konusunda Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na bağlı olarak sıkı bir işbirliği içinde çalışan örgütler olarak gösterebiliriz³⁵. Bu örgütlerin temel amacı, Dünya üzerinde yaşayan bütün insanların rahat, huzurlu ve sorunları çözümlenmiş bir ortamda hayatlarını devam ettirmelerini sağlayabilmektir. Kırsal bölgelerde yaşayanların durumunu iyileştirmek, ormanları korumak, konut ve yerleşme sorunları ile çevre eğitimi ve öğretimi konusunda duyulan ihtiyaçları karşılamak, insanların yerleşmesi üzerinde planlama yapmak ve büyük şehirlerin sorunu çözmek için gerekli olan mali desteği sağlamak gibi sayısını çoğaltabileceğimiz hedefler, bu örgütlerin çevrenin korunması üzerinde yaptığı ciddi çalışmalardan bazıları oluşturur. Somut bir örnek verecek olursak Ankara'nın hava kirliliğinin ölçülmesini hedef alan bir proje için, Dünya Bankası tarafından mali destek verilmiş ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın çeşitli programlarında çalışan uzman kişiler bu projenin yürütülmesinde görev almışlardır³⁶.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı çatısı altında bulunan Helsinki Suç Önleme ve Kontrolü Enstitüsü (HEUNI) ile Birleşmiş Milletler Bölgesel Suç ve Adalet Araştırma Enstitüsü (UNICRI), çevrenin ceza hukuku vasıtasıyla korunması konusunda Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın üyesi olan tüm devletlerde ortak ceza hükümlerinin kabul edilmesine çalışılmakta ve günümüzde sınır tanımaksızın tüm canlılar için tehlikeli olan çevreyi kirlileme fiillerine karşı ceza hukuku vasıtalarından daha iyi yararlanılmasının yollarını aramaktadır³⁷.

Bu örgütler, çevrenin ceza hukuku vasıtasıyla korunması konusunda konferanslar düzenlemekte ve çevrenin korunması alanında

³¹ Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, a.g.e., s.31.

³² Bkz. Necmettin ÇEPEL, a.g.e., s.229-238-Nuran TALU, "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) ve Globalleşme", Uluslararası Evrenselleşme ve Çevre Konferansı, s.5-13, İstanbul, 1992.

³³ Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.91.

³⁴ Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.74.

³⁵ Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.92-Ruşen KELEŞ, a.g.e., s.418-Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.74-75, Fehmi YAVUZ, Çevre Sorunları, Ankara, 1975, s.61-Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.288-289.

³⁶ TÇSV, Türkiye'nin Çevre Sorunları, a.g.e., s.72.

³⁷ Bkz. Seppo LEPPA, "Control of Harm to the Environment and the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme", HEUNI, Criminal Law and the Environment, p.89-92, Edited by Hans Jörg Albrecht and Seppo Leppa, Forssa-Finland, 1992.

ceza hukukunun gelişmesi için yeni öneriler ortaya koymaktadır. UNICRI, çevrenin korunması konusunda ceza hukukuna mutlaka yer verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür, çünkü cezai düzenlemeler uygulandığı ve uygulanabilir olduğu müddetçe çevre kirliliğinin önlenmesindeki en önemli vasıtalarından birisini teşkil eder. Ayrıca UNICRI, idare ve yargı makamlarının dışında kişilere de çevre kirlenme suçlarına karşı dava açma hakkının tanınması gerektiğini ileri sürmüştür, çünkü devletin bizzat kendisi çevre kirlenme suçlarını icra edebilir ve devletin yetkili organları da çevre kirlenme suçlarına karşı sessiz kalabilirler veya sessiz kalmaya mecbur edilebilirler³⁸.

C- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü. (OECD)

OECD, gelişme çabalarını yaygınlaştırmak ve kaynakları daha iyi kullanmak gayesiyle genel bir ekonomi politikasının görüşülebileceği bir örgüt olarak kurulmuştur ve merkezi Paris şehrinde bulunmaktadır³⁹.

20'yi aşkın üyesi olarak içine alan OECD'nin karar organı olan Konseyine ve Yürütme Kuruluna bağlı bir şekilde çalışacak bulunan Çevre Komitesi 1970 yılında oluşturulmuştur. Bunun yanında Tarım Komitesi, Endüstri Komitesi, Balıkçılık Komitesi, Enerji Komitesi, Bilimsel ve Teknolojik Yöntemler Komitesi de çevre konularında çalışmak üzere kurulmuşlardır⁴⁰.

OECD, çevre sorunlarının uluslararası ve herkesi ilgilendiren niteliğini vurgulamış ve temel çözümü de uluslararası işbirliği olarak gösterilmiştir. Bu gaye için çalışan OECD Çevre Komitesi'nin görevlerini, çevre yönetimine ilişkin sorunları saptamak ve çözüm önerileri geliştirmek, üye devletlerin çevre politikaları arasında uyum sağlamak, ulusal çevre politikalarının uygulanmasında üye devletler arasında ortaya çıkabilecek ihtilafları halletmek, çevre kalitesi eğilimlerini belirlemek, üye devletler tarafından uygulanan çevre politikalarını izlemek ve danışmanlık hizmeti vermek ve OECD dışında da, çevrenin korunmasına ve doğal kaynak yönetimine destek

sağlayacak çözüm yolları aramak olarak sıralayabiliriz⁴¹.

OECD'nin değişik zamanlarda yayımladığı bildirimlerde açıkladığı temel çevre politikaları üç ana ilke üzerinde toplanmıştır. İlki, ekonomik büyüme, çevreyi önemsemek için gerekçe olamaz. İkincisi, önleyici politikalar sayesinde çevre sorunlarına ortaya çıkmadan evvel müdahale etmek mümkündür. Üçüncüsü ise, ekonomik büyüme ile çevrenin korunması birbirine sıkı sıkıya bağlı olan unsurlardır⁴².

OECD özellikle sınırlar ötesi kirlenme, doğal kaynakların yönetimi, kimyasal atıklar tehlikeli ve zararlı tüm atıklar konularındaki çalışmalarını yürüten ve bu alanda çeşitli faaliyetlerde bulunan önemli bir örgüt olarak kendisini kabul ettirmiştir⁴³.

D- Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, Aralık 1990 yılı itibariyle 24 üye devletten oluşan ve diğer faaliyetlerinin yanında çevre sorunlarının çözümü konusunda da çalışan uluslararası bir örgüttür⁴⁴. Merkezi Strasbourg'da bulunan Konseyin en önemli görevi ise, uluslararası toplantıları, sözleşmeleri ve protokolleri düzenlemek ve neticeleri hakkında fikir beyan etmektedir. İnsan hak ve hürriyetleri, sosyal haklar, eğitim ve öğretim ile çevrenin korunması konularında yapılan çalışmaları Avrupa Konseyi'nin zamanımıza kadar yürüttüğü faaliyetlerden bazıları olarak gösterebiliriz.

Avrupa Konseyi çevrenin korunması konusunda önemli bir rol üstlenmiş ve daha 1967 yılında, Doğanın ve Doğal Kaynakların Korunmasında Avrupa Uzmanlar Komitesi'ni kurmuş, 1964 yılında ise, Su Kirliliği Komitesi'ni oluşturmuştur⁴⁵. Ayrıca Konsey, Avrupa'da bulunan devletleri ve kamuoyunu çevre konusunda bilinçlendirmek ve çevrenin korunması için gerekli olan tedbirleri başlatmak

41. Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.190-291-Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.85-86.

42. Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.291.

43. OECD hakkında geniş bilgi için bkz. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.85-87-Fevzi ALTUĞ, a.g.e., s.66-67-M.N.SHAW, a.g.e., s.764-Turgut KILIÇER, Türkiye'de ve Diğer Ülkelerde Çevre Sorunları, İller Bankası Teknik Yayını, No:41, Ankara, 1984, s.3- Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.76-77-Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, a.g.e., s.431.

44. M.N.SHAW, a.g.e., s.123-Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.122.

45. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.123-Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.292.

38 Bkz. UNICRI, "Environmental Crime, Sanctioning Strategies and Sustainable Development-Preliminary Report", United Nations, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, First session, Vienna, 21-30 April 1992, p.11-12.

39 Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.288.

40 Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.90. Lynton Keith CALDWELL, a.g.e., s.85.

maksadıyla çalışmalar yapmaya başlamıştır. Konsey, 1970 yılında Avrupa Doğa Koruma Yılı nedeniyle Avrupa'da doğal çevre dinlenmesi üzerine yayınladığı bildiriye, ilk kez çevrenin korunmasında gözönüne alınması gereken temel ilkeleri açıklamıştır. Konsey çalışmalarını, özel koruma alanları, ekonomi ve çevre ilişkisi, çevre planlaması ve kültürel çevreyi koruma gibi alanlar üzerinde yaygınlaştırmıştır⁴⁶.

Üye devletler yerel yönetimlerinde görevli olan temsilcilerinden oluşan ve her yıl düzenli olarak toplanan Avrupa Bölgesel ve Yerel Yönetimler Konferansı'nda çevre sorunlarına çözüm bulmaya çalışan ve Avrupa Konseyi'ne bu konuda öneriler sunan bir organ olarak faaliyetlerine devam etmektedir⁴⁷. Çevrenin korunması konusunda Avrupa Konseyi, bilgi toplama ve yayma, üye devletlerin çevreye bakış açılarını izleme ve çevreyi korumak için hazırlanan ve uygulanan planlara yardımcı olmak gibi faaliyetlerde bulunmak suretiyle uluslararası alanda çevrenin korunmasına devamlı olarak hizmet etmektedir.

Avrupa Konseyi, çevrenin hukuk vasıtasıyla korunması konusunda da çalışmalarını sürdürmektedir. Örneğin, Konsey nezdinde 1972 yılında düzenlenen Yedinci Avrupa Adalet Bakanları Konferansı'nda, ilk defa ortaya, çevrenin ceza hukuku vasıtasıyla korunması fikri ortaya atılmış ve bundan sonra başlatılan çalışmalarda, çevreyi kirletme fiillerinin cezalandırılması, çevre suçlarının yargılanmasında izlenecek usul ve tüzel kişilerin cezai sorumluluğu gibi konulara yer verilmiştir. Özellikle son zamanlarda, çevre kirletme fiillerinin fazlalaşması ve tüm canlılar için tehlikeli hale gelmesi üzerine Avrupa Konseyi ceza hukuku vasıtasıyla çevrenin korunması konusundaki çalışmalarına hız vermiştir. 5-7 Haziran 1990 tarihlerinde İstanbul'da toplanan 17. Avrupa Adalet Bakanları Konferansı sırasında Almanya tarafından sunulan "Ceza Hukuku Yoluyla Çevrenin Korunması Raporu", Avrupa Konseyi çerçevesinde konu ile ilgili yapılan en önemli çalışmalardan birisini teşkil etmiştir. Bu çalışmada, ceza hukukunun çevrenin korunması alanındaki yerinin genişletilmesi, Avrupa için kabul edilen asgari çevre standartlarının ceza hukuku yoluyla korunması, çevre kirletme suçlarının faillerine sadece suçun işlendiği yerdeki üye devlet tarafından değil, suçun zararlı neticelerinin ortaya çıktığı üye devletlerce de ceza verilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur⁴⁸.

46 Can HAMAMCI, "Çevrenin Uluslararası Boyutları", a.g.e., s.292.

47 Ruşen KELEŞ, Kentleşme Politikası, a.g.e., s.431-432.

48 Bkz. "Report Submitted by the Minister of Justice of the Federal Republic of Germany", "Protection of the Environment Through Criminal

E- Avrupa Birliği

Çevrenin korunması konusunda uluslararası alanda önemli çalışmalarda bulunan örgütlerden birisi de şimdiki adıyla Avrupa Birliği'dir. Bu Birlik, Avrupa'da bulunan bazı devletler tarafından egemenlik anlayışlarından tavizler verilerek kurulmuş ve üyesi bulunan devletler arasında sıkı teması ve hatta biraraya gelmeyi hedeflemiştir. Avrupa Birliği'ni diğer uluslararası örgütlerden ayıran en önemli özellik, üye devletlerin Avrupa Birliği direktif ve kararlarına uymak zorunluluğunu kabul etmelerine dayanmaktadır. Makalemiz bakımından ise, Avrupa Birliği'nin temelini teşkil eden Avrupa Topluluğu'nu kuran 1951 Paris ve 1957 Roma Sözleşmeleri'nin imzalanış tarihlerinde "çevre koruma" henüz önemli bir mesele olmadığı için düzenlenmemiş, fakat ilerleyen zaman, canlı hayatının esas olan çevreye yönelik sorunların çözülmesi gerektiğini göstermiştir.

Avrupa Birliği, 1987 Tek Avrupa Senedi'ne kadar kendisine çevre konusunda sorumluluk yükleyen bir düzenleme olmamasına rağmen, dolaylı olarak çevreyi ilgilendiren bazı hükümlerden yararlanmak yoluyla çevreyi, hem Avrupa Birliği sınırları içinde ve hem de uluslararası düzeyde korumaya çalışmıştır. Tek Avrupa Senedi'nin kabul edilmesiyle beraber çevrenin korunması konusunda etkili hükümler getirilmiş ve Avrupa Birliği kendi içinde faaliyet gösteren organları vasıtasıyla çevre korumada etkili çalışmalar yapmış, direktif ve kararlar almış ve bunların uygulanışını izlemiştir.

7 Şubat 1992 tarihinde, imzalanan Avrupa Birliği'ni Kuran Sözleşme'de ise, çevrenin korunması Avrupa birliği'nin ulaşmak istediği temel hedeflerden birisi olarak gösterilmiş ve canlı hayatının sağlıklı ve temiz bir Dünya'da devamı için çevrenin bütünlüğü ile korunmasının güçlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir⁴⁹.

Law", Council of Europe, 17 th Conference of European Ministers of Justice-Istanbul, 5-7 June 1990, Strasbourg, 1990.

49 Avrupa Birliği'nin çevre korumaya bakışı, iç örgütlenmesi ve bu konuda aldığı direktif ve kararlar ile bunların uygulanışı oldukça önemlidir ve ayrıntılı bir incelemeyi gerektirir. Biz bu incelemeyi İ.Ü.SBF Dergisi'nin 6. sayısında yaptık. Bu nedenle, konu hakkında mutlaka bkz.Ersan ŞEN, "Avrupa Birliği Çevre Hukuku", İ.Ü.SBF Dergisi, Sayı:6, s.43-56, İstanbul, 1994.

**İ.Ü. SİYASAL BİLGİLER
FAKÜLTESİ
1994 YAYINLARI**

Yayın No
verilmemiştir	Büyüme Teorileri	Yrd.Doç.Dr. Dinç ALADA
Yayın No: 1	Kamu Maliyesine Giriş	Prof.Dr.Sevim Görgün
Yayın No: 2	Yönetim Bilimi	Yard. Doç.Dr. Zeynep DÜREN
Yayın No: 3	Maliye Politikası	Prof.Dr. Sevim Görgün
Yayın No: 4	Anayasa Mahkemesi'nin 32.
Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle
Düzenlenen Anayasa Yargısı
Konulu Sempozyum	İstanbul 28-29 Nisan 1994
İstanbul Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi
Yayın No: 5	Medeni Hukuk	Prof.Dr.Aydın AYBAY
Yayın No: 6	Anayasa	Yard.Doç.Dr.Naz ÇAVUŞOĞLU
Yayın No: 7	Genel Muhasebe	Prof.Dr.Sevim GÖRGÜN
Yayın No: 8	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dergisi Sayı: 6 (Ocak 1994)	
Yayın No: 9	Pazarlama Yönetimi
Uygulamaları	Doç.Dr. Murat FERMAN
Yayın No: 10	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dergisi Sayı: 7 (Nisan 1994)	
Yayın No: 11	Kamu Maliyesine Giriş (2.
Baskı)	Prof.Dr.Sevim GÖRGÜN
Yayın No: 12	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dergisi Sayı: 8 (Temmuz 1994)	
Yayın No: 13	İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Dergisi Sayı :9 (Ekim 1994)	